

Op zoek naar de heilige graal

De Algemene beschouwingen van het Jaarverslag 2004 van de Raad van State, ontworpen door zijn vice-president Herman Tjeenk Willink, zijn scherper dan ooit. Het accent ligt opnieuw op het thema dat Tjeenk Willink al jaren bezighoudt, namelijk de verzwakking van de parlementaire democratie, de groei van een bureaucratiserende laag tussen beleid en uitvoering en daarmee de verstikking van de uitvoering. Dit keer is de voorwaardelijke relatie tussen eenheid en verscheidenheid het vehikel waarmee hij de lezer langs een aantal zorgelijke aspecten van de Europese en nationale politiek voert.

Mr. H.D. Tjeenk Willink

Nederland kende grote politieke stabiliteit en eenheid ten tijde van de verzuilde samenleving. Het bewaken van de zelfstandigheid van de betrekkelijk gesloten sociale gemeenschappen, het cultiveren van de eigen identiteit van deze subculturen en het sturen op subsidiariteit en soevereiniteit in eigen kring zijn toonbeelden van verscheidenheid. Ze waarborgden de eenheid van staat en samenleving. Dit beeld van sterke eenheid door respect voor verscheidenheid bepaalt het standpunt van Tjeenk Willink dat een goed functionerend Europa krachtige en zelfbewuste nationale lidstaten nodig heeft.

Zijn betoog is gebaseerd op de verborgen, maar correcte, redenering dat het Europa goed zou doen als wij de krachtkenmerken van de eertijds verzuilde samenleving op Europese schaal zouden trans-

federale staten. Federalisme is gedeelde soevereiniteit, met autonomie van het geheel en van de delen. Binnen de Europese Unie zijn Duitsland, Oostenrijk en België federaties. Spanje met een ver doorgevoerde autonomie van de regio's, Italië met een sterke regionalisering van de economie en het Verenigd Koninkrijk met de *devolution* van Wales en Schotland zijn formeel weliswaar geen federale staten, maar informeel opereren zij op basis van het federale principe, eenheid door verscheidenheid.

Alle federale systemen houden een politiek-cultureel-etnisch verscheiden samenleving bijeen. Daarmee is de federale staatsvorm de sterkste die er bestaat. Dit type staatsbestuur respecteert de verscheidenheid door deelstaten eigen staatkundige instituties, bevoegdheden en verantwoordelijkheden te geven, mede geënt op hun culturele eigenheid. Dat is de enige weg die Europa kan gaan. Maar hoe? Wie neemt de leiding? Waar blijven onze 'Hamilton', 'Madison' en 'Jay' die de Europese *Federalist Papers* schrijven en daarmee de grondslag van een waarachtige Europese constitutie verklaren, gericht op de *pursuit of happiness* van haar burgers, zoals van de burgers van de Verenigde Staten?

Wat deze drie politiek-filosofen omstreeks 1788 presteerden in hun verdediging van de Amerikaanse constitutie, is van een ander niveau dan wat we in mei 2005 konden waarnemen toen de Nederlandse politieke top de Europese grondwet moest 'verkopen'. Los van het feit dat men onze verzwakte parlementaire democratie niet verder mag uithollen door er een vorm van directe democratie doorheen te mengen, laat staan door de draagkracht daarvan te testen met het gewicht van de Europese grondwet, bewees men de Europese zaak een slechte dienst door politici in te zetten die al ruim tien jaar in antagonistische termen over Europa en haar lidstaten spreken. Wie gelooft hen als ze nu opeens verkondigen: Europa is goed, Europa moet?

De Europese Raad was een prima instrument om samenhang en samenwerking te bevorderen. Dat is omgeslagen in verdeeldheid en tegenwerking

poneren: lidstaten met sterke zelfstandige culturen als het bindweefsel van een sterk Europa. Tjeenk Willink ziet het als de taak van de overheid in een moderne pluriforme samenleving, verscheidenheid binnen een gemeenschappelijke rechtsorde te organiseren.

Geen federaal Europa?

Deze visie brengt hem echter niet tot de uitspraak dat het streven naar een federaal Europa een oplossing zou kunnen bieden voor de afwezigheid van die verscheidenheid en voor de feitelijke politieke malaise van Europa en van Nederland. Waarom doet hij die uitspraak niet? Het door Tjeenk Willink gekoesterde beeld van eenheid door verscheidenheid is immers het wezenskenmerk van

Europese Raad

Niet alleen de betrekkelijk vijandige opstelling van de Nederlandse politiek tegenover Europa is een probleem, de voorgestelde Europese grondwet biedt zelf ook de nodige ingrediënten voor een verdere verbleking van de Unie. Zij voorziet in een leidende rol van de Europese Raad. Tjeenk Willink vraagt zich af of de Raad die rol kan vervullen. Er is zijns inziens steeds meer twijfel over de vraag of sturing vanuit één centraal punt wel mogelijk is. Ik onderschrijf die mening, maar vind een ander aspect minstens zo ernstig. De Europese Raad is enige tijd een prima instrument geweest om eenheid, samenhang, samenwerking en gemeenschappelijkheid te bevorderen. Dat is de afgelopen tien jaar omgeslagen in onderlinge verdeeldheid en tegenwerking. De nationale regeringen sturen hun vertegenwoordigers naar de Raad met strikte mandaten in het belang van nationale, soms nationalistische, politieke agenda's. Gevoegd bij de zelfgecreëerde splijtzwaam van het landbouwbudget van veertig procent voor een beroepsbevolking van vijf procent is dit dodelijk voor denken en handelen in termen van eenheid in verscheidenheid.

De verscheidenheid is niet langer op de trots van het cultureel eigene gebaseerd, maar op eigenbelang. De mentale instelling van een onderhandelaar levert een totaal ander resultaat op dan die van een persoon met de habitus van samenwerking. Waar halen we politici vandaan die boven 'eigen land eerst' uitstijgen? Waar vinden we personen die het afglijden naar een vrijhandelszone - met tariefmuren en daardoor onaanvaardbare beschadiging van de derdewereldeconomieën - ombuigen naar toegevoegde waarde? Wie treedt naar voren met een Europese droom en is bereid daarvoor te vechten? In de met verdeeldheid opererende Europese Raad zitten ze niet. Deze Raad verdient mede om die reden geen leidinggevende positie meer. Hoogstens die van Senaat achter het Europees Parlement.

Europese burgers

Uit bezorgdheid over de causale relatie tussen ontevredenheid van burgers in eigen land en een daaruit voortvloeiende ontevredenheid over Europa, stelt Tjeenk Willink: 'Nationale burgers zullen alleen Europese burgers kunnen worden als ze zich thuis voelen in hun eigen land, daar zichzelf kunnen zijn.' Dat is juist, maak echter niet de interpretatiefout door te denken dat mensen die zich in Nederland niet thuis voelen, geen Europees burger zouden kunnen zijn. Er zijn voldoende

mensen die Nederland voor gezien houden, maar die zich toch, of juist misschien daardoor, Europeaan voelen. Dat neemt overigens niet weg dat de stelling van Tjeenk Willink alle steun moet krijgen. Zoals een krachtig minister behoefte heeft aan krachtige ambtenaren (en omgekeerd), zo vraagt een krachtig Europa krachtige lidstaten en vice versa, met mensen die zich lekker voelen zowel in hun eigen land als in dat grotere Europa.

Nieuw recht opbouwen

Overstappend naar het recht legt Tjeenk Willink de relatie met het thema *eenheid door verscheidenheid*. De kern van zijn betoog is dat de Europese rechtsorde ten dienste staat van verscheidenheid

We moeten nadenken over 'weggooi-wetgeving', regels die door herhaalde aanpassing, wijziging en reparatie op reparatie niet langer functioneel zijn

en pluriformiteit. De Europese wetgeving is niet bedoeld om de diversiteit van wettelijke tradities, methoden en systemen af te schaffen en er één gemeenschappelijke rechtsorde voor in de plaats te stellen. Het juridisch stelsel van Europa moet zich richten op het compatibel maken van de diverse systemen, niet op de uniformiteit ervan, ook al bestaat er grote druk om meer uniform te regelen.

Het behoud van - ook de juridische - diversiteit is een groot goed (een sterk element van een federale staat: de deelstaten kunnen hun eigen regelsystemen ontwerpen). Uniformiteit op bepaalde terreinen zou overigens niet misstaan. Vooral de afwezigheid van een op onderdelen geharmoniseerd Europees belastingbeleid is problematisch. De belastingverdragen zijn niet compatibel, accountants weten het niet en belastinginspecteurs kiezen altijd voor hun eigen gelijk. Vasthouden aan de juiste stelling van Tjeenk Willink dat de gemeenschappelijke rechtsorde wel vaart bij instandhouding van separate rechtsorden, hoeft ons niet ervan te weerhouden die in verwelkomingsystemen te gieten, in plaats van afschrikkende of tegenwerkende regelgeving. Het zou Europa goed doen als er een subsidie werd bedacht (vijftig procent van het landbouwbudget?) om mensen te verleiden zich elders in Europa te vestigen. Des te sneller zal de eenwording gaan. Bekend maakt bemind. Kennis absorbeert vooroordelen. Begrip creëert liefde. Wie durft een dergelijk voorstel tijdens een Euro-top te lanceren?

De keuze voor instandhouding van een eigen rechtsorde per lidstaat brengt met zich mee dat Europese richtlijnen in nationale juridische systemen moeten worden ingepast. Tjeenk Willink signaleert daar een probleem, althans ik interpreteer zijn signaal als het duiden van een probleem van wetgevingstechniek. Er komt een eind aan de rek in het systeem om steeds maar weer het Europees recht – compatibel gemaakt naar de eigen rechtsorde – op te nemen. Wetgevingsjuristen hebben het op dit punt steeds moeilijker. Het wordt duwen en wringen om ergens een gaatje in ons reguliere rechtsstelsel te vinden. Er komt een einde aan de mogelijkheden fatsoenlijke Europese codificatie in de nationale in te passen.

Tjeenk Willink geeft overigens geen indicaties hoe dat moet worden aangepakt. Het lijkt me noodzakelijk na te denken aan 'weggooiwetgeving', regels die door herhaalde aanpassing, wijziging en reparatie op reparatie niet langer functioneel zijn. Weggooien na eerst een geheel nieuw regelsysteem te hebben ontworpen, past in onze eigen rechtsorde maar moet ook zodanig zijn ontworpen dat het moeiteloos Europees recht in zich kan opnemen. Welke minister van Justitie begint daar aan? Hier ligt een verbinding naar wat Tjeenk Willink vervolgens in zijn visie op de staat de *regelparadox* noemt: minder regels leiden in de praktijk tot meer regels. Het lijkt erop dat die paradox door

Controle, een van de drie taken van de Tweede Kamer, is in een onstuitbare drang tot meebesturen ontaard

twee zaken wordt gevoed. Ten eerste door de genoemde moeilijkheidsgraad om Europees recht in nationaal recht op te nemen. Ten tweede door het verwaarlozen van een van de moeilijkste juridische leerstukken, namelijk dat van het overgangsrecht. Alleen al daardoor stijgt bij deregulering het aantal regels. De door Tjeenk Willink genoemde paradox is derhalve niet oplosbaar, tenzij wij van nul af aan beginnen met een totaal nieuw regelsysteem. Elke vorm van vereenvoudiging van het bestaande regelcomplex zal de complexiteit daarvan alleen maar vermeerderen. Zoals gebouwen die hun tijd gehad hebben, plaatsmaken voor nieuwe, zo zullen we ook de stap naar weggooiwetgeving moeten maken.

Tweede Kamer

Wat voor wetgeving nodig is, geldt ook voor institutionele arrangementen tussen Europa en Neder-

land. Tjeenk Willink herhaalt dat de Raad van State verschillende keren heeft bepleit de verknoping van Europese en Nederlandse instituties systematisch te doordenken. Hij acht dat een noodzakelijke voorwaarde voor het bereiken van gemeenschappelijke doelen. Dat doordenken van die verknoping zou zich, wat mij betreft, vooral moeten richten op een herbezinning: wat houdt politieke vertegenwoordiging door het Europees parlement en door de Tweede Kamer (nog) in? Wat bedoelen we met parlementaire democratie? Wie gaat leiding geven aan het vinden van de antwoorden? Als het doordenken van die verknoping faalt of te lang wordt uitgesteld, is dat desastreuus voor het realiseren van, bijvoorbeeld, de recentelijk bijgestelde Lissabondoelen.¹

Via het institutionele betoog bereikt de vice-voorzitter van de Raad van State het functioneren van de Tweede Kamer. Hij heeft begrip voor de moeilijkheid van de Kamer tijdig op Europese wetgeving in te spelen. Vaak komt die pas op tafel wanneer alles al beslist is en de Nederlandse (mede-) wetgever voor het blok wordt gezet. Andere landen zijn volgens hem proactiever. Daarom bepleit hij dat de Tweede Kamer scherper dan tot nu toe controle uitoefent op de inbreng van onze regering in Brussel. Een optimaal opereren op dat vlak is een extra argument voor het door hem bepleite systematisch analyseren van de verknoping van de instituties. We hebben niet veel aan een Tweede Kamer die in Brussel meebestuurt. Het controleren van de regering op haar inbreng in Brussel zou moeten plaatsvinden in volle overeenstemming met het ageren van het Europees parlement en voor honderd procent gericht moeten zijn op het versterken van de representatieve democratie. Het pleidooi van Tjeenk Willink voor een actievere controle op het optreden van onze regering in Brussel wijst mijns inziens meer op het belang van het doordenken van de samenstellende delen van de representatieve democratie dan op het belang van strakker controleren. Controle, een van de drie taken van de Tweede Kamer, is namelijk in een onstuitbare drang tot meebesturen ontaard. De primaire taak van de Tweede Kamer, het volk te vertegenwoordigen, is ver naar de achtergrond verdwenen. De Kamer houdt zich voornamelijk bezig met beleid maken, met meebesturen, een fout die in het midden van de jaren '70 van de vorige eeuw in ons systeem is geslopen en die de vertegenwoordigende taak nagenoeg geheel heeft vernietigd. Laten we voorkomen dat de wens om de Tweede Kamer meer en eerder in het Brusselbeleid van de regering te betrekken, in een groeiend aantal

oneigenlijke Europese bestuurders ontaardt. Maar wie gaat dat voorkomen?

Marktordening

Ik ben onzeker over de manier waarop Tjeenk Willink over marktordening spreekt. Waarschijnlijk is dat echter slechts een semantische kwestie. Anders dan ik gewend ben, ziet hij naast ordening door de staat het begrip *marktordening* als de manier waarop de werking van de markt tot een zekere ordening leidt. Zo ken ik dat begrip niet. Voor mij is marktordening ordening van staatswege: de staat die ingrijpt in de marktwerking door deze aan regels en voorwaarden te binden. Van *marktwerking* is sprake als vraag en aanbod via een prijsmechanisme bepalen of een product of een dienst kan bestaan of moet verdwijnen. Men kan twisten over de vraag hoe vrij dat mechanisme zou moeten zijn.

Waar die vrijheid op politieke gronden inperking behoeft, is ordening van de markt geboden. Die inperking vindt op een glijdende schaal plaats, tussen twee – kwalijke, want dictatoriale – uitersten: dat van de totaal vrije markt, waar de sterkste, slimste, rijkste of eerste regeert, en dat van de directieve, centralistische, collectivistische politiek. Het ene uiterste bereikt men via het vrije spel van maatschappelijke krachten. Het andere via geleide economische politiek.

De Nederlandse overheid beweert dat het beleid van de afgelopen jaren in het teken staat van meer marktwerking. Meer dan ooit is er vandaag de dag een centralistische en collectivistische politiek. Wat veelal onder de noemer van marktwerking wordt gepresenteerd, is onvervalste marktordening, vooraf, van staatswege, ontaardend in een zichzelf versterkend proces van voortgaande bureaucrativering, vooral via controle, toezicht en prestatiecontracten. Zo is de decentralisatie van het regionale openbaar vervoer aan de provincies als een vorm van marktwerking naar buiten gebracht. Niet alleen is echter wettelijk bepaald dat een concessionaris het personeel van een voorganger moet overnemen, ook bepaalt de overheid onder meer de tarifiering en het rijdschema. De overheid reguleert de belangrijkste bedrijfsmiddelen van de vervoerende ondernemer. Pure marktordening, want de overheid rijdt de ondernemer aan alle kanten klem en verlangt ook nog maatschappelijke resultaten. Het afschaffen van de vaste broodprijs en het monopolie van de telefonie is marktwerking. Maar wat zich bijvoorbeeld afspeelt in de sectoren van de zorg en de arbeidsbemiddeling is ver van marktwerking verwijderd.

Formulieren invullen in plaats van mensen beter maken of aan werk helpen, kost tegenwoordig meer dan vijftig procent van de arbeid van de uitvoerende professionals.

Verambtelijking publiek domein

Dit onderwerp van het zichzelf versterkende proces van bureaucrativering leidt naar de kritische beschouwing van Tjeenk Willink over de ernstige mate van *verambtelijking van het publieke domein*. Opnieuw vraagt hij aandacht voor de grote tussenlaag die in twintig jaar is ontstaan tussen het ministeriële beleid en degenen die dat moeten uitvoeren: de arts, de leraar, de verpleegster, de politieagent. Hij voert dit terug op het scheiden van beleid en uitvoering en stelt vast dat *boedel-*

Wat onder de noemer van marktwerking wordt gepresenteerd, is onvervalste marktordening, ontaardend in voortgaande bureaucrativering

scheiding door verzelfstandiging en privatisering van uitvoerende publieke diensten de lijnen naar het beleid niet korter maar langer heeft gemaakt, als gevolg waarvan zich een toenemende hoeveelheid regels en functionarissen tussen ministers en uitvoerders is gaan nestelen. De juistheid van deze observaties kan niet genoeg worden onderstreept. Het steekt alleen dat nu pas, na de eeuwwisseling, fundamentele aandacht (Algemene Rekenkamer, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) hiervoor ontstaat.

Tjeenk Willink is een van de weinigen die al jaren geleden op dit ernstige fenomeen hebben gewezen. Wie stopt het proces van scheiden van beleid en uitvoering? Hoe organiseren we weer de samenwerking tussen beleid en uitvoering? Hoe helpen we de organen die in de loop der jaren op grond van deze organisatiekundige aberratie naar de periferie zijn geschoten? Wat betekent dit proces voor, bijvoorbeeld, de toekomst van Rijkswaterstaat, een orgaan van ongeveer tienduizend werknemers dat in de richting van een agentschap wordt geduwd en waarbij een nieuw opgericht *directoraat-generaal Water* die tussenlaag alweer heeft uitgebreid?

Tjeenk Willink herhaalt wat ook al in de Algemene beschouwingen van het Jaarverslag 2003 stond, namelijk dat de verambtelijking van het publieke domein aan vier manco's is te wijten: het ontbreken van een eenduidige visie op de staat, het verwaarlozen van de instituties, het gebrek aan goede

[1] Wim Kok c.s., *Facing the Challenge, The Lisbon Strategy for growth and employment* van november 2004.

analyses van hoe de overheid werkt en onduidelijkheid over wat het probleem is dat moet worden opgelost en wie dat probleem heeft. Het zijn volgens hem geen tekorten van de bestuurlijke structuur, maar van het politiek-staatkundige bestel. Daarmee haalt hij stevig uit naar een steeds weer verkeerde benadering van de vier oorzaken. Hij formuleert het voorzichtig, maar in wezen veroordeelt hij scherp dat men de oplossing steeds weer in de bestuurlijke structuur zoekt, een betere organisatie van de tussenlaag. Het resultaat is *meer van hetzelfde*. Verambtelijking van het publieke domein wordt niet bestreden door de tussenlaag beter te organiseren, maar door iets aan de oorzaken te doen. Niet alleen grijpt men steeds weer naar stelherzieningen van de tussenlaag, met een onvermijdelijke uitbreiding ervan. De ziekte van deze structuursturing lijkt nu ook de fundamente van de staatsorde te hebben bereikt.

Het oplossingen denken

Binnen de beperkte ruimte die de Algemene beschouwingen bieden komt Tjeenk Willink niet toe aan een diepgaande analyse van het oorzakelijk complex van het zichzelf versterkende proces van bureaucratisering van de tussenlaag. Dat com-

openbaar bestuur kent en correct benadert. Een van de instrumenten die men daarbij kan hantieren, is uitvoerders te vragen binnen welke kaders zij hun werk kunnen doen en hen die kaders zelf laten ontwerpen. De rijksoverheid vraagt niets aan uitvoerders en luistert ook niet naar hen. Zij geeft hun liever de schuld van uitvoerbaarheidsproblemen. Deze mentaliteit markeert een aspect van het einde van onze politieke levenscyclus die zich van 1945 tot 1960 heeft ontwikkeld, van 1960 tot 1990 zijn stabiele fase heeft gekend en sinds 1990 in verval is geraakt met een mislukte poging van de *Commissie Deetman* dat verval nog even te stoppen. Sinds 2000 ligt ons politieke systeem in het dal, wachtend op een nieuwe politieke levenscyclus. Ik denk dat we pas een heropleving zien zodra vooraanstaande vertegenwoordigers van de representatieve democratie rusteloos en compromisloos op zoek gaan naar de inhoudelijke grondslagen van de parlementaire democratie. Ook al is dat een zoeken naar de *heilige graal*, het proces alleen al creëert nieuwe krachten die ons met een nieuwe levenscyclus uit het dal kunnen halen. De vraag is echter wie dat zal doen en hoe we voorkomen dat we in handen van een sterke man vallen.

Besluit

De huidige crisis in de Europese Unie is een unieke kans op zoek te gaan naar het pad omhoog. Een goede crisis is nooit weg. Start in elk land een proces, waarbij leerlingen op scholen, werknemers in bedrijven, ambtenaren, asielzoekers en gepensioneerden – kortom: elke laag en sector van de samenleving – betrokken wordt bij het bespreken van elk voorgesteld wetsartikel, stuk voor stuk, van deze poging tot codificatie van een constitutie. Loof prijsvragen uit, maak er een *game* van, daag burgers uit om commentaren te geven op elk wetsartikel en aggregeer dat. Organiseer de diversiteit en weet dat via die betrokkenheid een gedragen grondwet wordt geboren. De 'Madisons en Hamiltons en Jays' zijn onder ons. Wie dat niet gelooft, verwijs ik graag naar *The Wisdom of Crowds* dat beschrijft hoe men wijsheid en waarheid vindt door aggregatie van een diversiteit van onafhankelijk geuite opinies van de basis van de samenleving.²

plex noem ik de *valkuil van het oplossingen denken*. Men ziet een probleem, geeft het geen naam, onderzoekt het niet in zijn oorzakelijke herkomst, maar bespreekt het *in de vorm van een oplossing* van het probleem. De volgende stap is een voorstel tot ingrijpen in structuur en procedures. Die ingreep wordt met een regeling afgedekt. Als men dat een aantal malen doet, ontstaat er een proces van *withinput-overload*, het steeds meer overladen van de interne agenda's met nieuwe voorschriften en formulieren, dat uit zichzelf nieuwe structuur-ingrepen genereert in een proces van steeds verdergaande afwijking van wat men eigenlijk nastreeft. De *trigger* binnen dat mechanisme heet *positieve feedback*, zichzelf versterkende doorkoppeling. Het is een proces van *verellendinging*, vergelijkbaar met kanker. Eenmaal in beweging valt het niet te stoppen dan alleen met diepingrijpende maatregelen, die bijna altijd slechts de symptomen en niet meer de oorzaken kunnen bestrijden. In theorie is het echter mogelijk dit proces te keren, mits men de belangrijkste systeemfouten in het

[2] James Surowiecki, *The Wisdom of Crowds*, Doubleday, 2004.

Parler vrai?

Een mens mag zichzelf al eens verliezen. Zo sukkelen wij, doorgaans toevallig, wel eens op één van de Nederlandse televisiekanalen. Het is een in Vlaanderen volledig aanvaarde afwijking. De televisionele Heilige Driedigheids – Nederland 1, 2 en 3 – kan echter niet langer rekenen op grote Vlaamse belangstelling.

Waar is de tijd dat Vlamingen op zaterdag massaal op Nederland 1 of 2 afstemden, op zoek naar die glorieuze televisieshows, vol hoofs huppelende vrouwen en drammerige, vaak te fel besnorde mannen? Dat waren nog eens tijden. Escapisme over de grens! Vandaag de dag is de Nederlandse publieke omroep enkel nog interessant voor een schare verdwaalde Vlaamse intellectuelen. Zo houden wij wel van *Nova* of *Buitenhof* en ander klets cabaret.

Het is veelal boeiende televisie, zelfs al zijn we niet helemaal vertrouwd met alle fitnesses van het onderwerp dat aan bod komt. En het gaat er ook wel eens stevig aan toe. Alsof de journalisten geen schrik hebben van politici. Nederland is voor Vlamingen altijd het land geweest van de *parler vrai*. Naast veel te kleine huizen, een oneetbare keuken en luidruchtige caravans misschien wel het meest typerend.

Staalhard

Kijk eens naar Rita Verdonk, de Nederlandse Iron Lady. Volgens sommigen lijdt ijzeren Rita aan een gebrek aan inlevingsvermogen, volgens anderen maakt ze staalharde maar correcte analyses. In elk geval, zoals de vleesgeworden Zakelijkheid, Vrouwe Rita, telt Nederland nog een heel blik politici die onvertogen het vrije woord hanteren om de waarheid, niets dan de waarheid staalhard te verkondigen. Deze *parler vrai*, waarvoor wij Nederlanders al decennia waarderen, lijkt de laatste tijd alleen nog maar toe te nemen. Natuurlijk staat er in de *Binnenhofcodex* ook ontzettend veel gelul en gezwets, en kletsen Nederlandse politici, zoals hun soortgenoten in andere landen, zich een broek van de heup. Natuurlijk is er veel ontwijkgedrag en verzuipen simpele antwoorden in een wollige wirwar. Geen species die zo naast de kwestie kan zeveren als Nederlandse charmezangers en politici. Een combinatie van beiden, die nogal eens tot haarkleuring leidt, is dodelijk. Maar dit terzijde. Dat neemt niet weg dat er vaak ook spijkers met koppen worden geslagen. Pim Fortuyn of Geert Wilders zijn slechts de extremen. Ze zijn inderdaad groot geworden, omdat de andere politici er

Herwig Reynaert & Carl Devos

Prof. dr. H. Reynaert en prof. dr. C. Devos zijn als politicologen verbonden aan de Universiteit van Gent.

maar niet in slaagden fatsoenlijk met hun kiezers te communiceren, maar toch werden er in heel wat politieke discussies harde dingen gezegd. Vroeger, maar vandaag wellicht nog meer. *Parler vrai* dus. Dat bekt best wel lekker in Nederland. Nederlanders koketteren graag met een mondje Frans, hoewel het na *jus d'orange* al te dikwijls al afgelopen is.

Parochie

In Vlaanderen spreken ze beter Frans, maar *parler vrai* werd daar lang naar een verbanningsoord verwezen. De exploten van onze minister van buitenlandse zaken Karel – ijskonijn – De Gucht zijn nu weliswaar ook in Den Haag bekend, maar dat betekent niet dat Vlaanderen, waar onopvallendheid en grijsheid tot nationale sporten werden verheven, terzake een traditie heeft. Vlamingen worden nog steeds opgevoed om hun mening niet prijs te geven. Of toch hoogstens op een manier dat je er nog alle kanten mee uit kunt. We zijn dan ook een katholieke parochie.

Muilband

Maar ook in Vlaanderenland is het de laatste tijd *bon ton* (ja, nog eentje) om de *parler vrai* te bedrijven. Vooral de liberale partij, de VLD, die aan alle kanten lijkt uiteen te stuiven, heeft daar nogal wat last van. In die mate zelfs dat partijvoorzitter Bart Somers, die met argusogen de voor zijn partij slechte opiniepeilingen volgt, het nodig acht om diegenen die buiten de lijntjes kleuren prompt een procedure voor de statutaire commissie aan te smeren en zelfs uit de partij te gooien. *Parler vrai* moet dan ook niet te *echt* zijn, niet te letterlijk genomen worden. Van leer trekken tegen de 'progressieve' VLD-leiding, pleiten voor een politiek tweestromenland dat onder meer een hergroepering aan de rechterzijde, en dus met Vlaams Belang, inhoudt, kritiek uiten op de werkwijze van een minister of de voorzitter... zijn er nog lang niet echt bij. De muilband zit misschien iets minder strak dan vroeger maar toch. In Vlaanderen geldt nog steeds de andere volkse wijsheid *horen, zien en zwijgen*. Zijn we daar gelukkig mee? Of beter mee af? Het is maar hoe je het bekijkt. De tijd zal het uitmaken.

Reynaert Devos